

Sadakat-Merkezli Çeviri Söylemini Lacancı Psikanaliz Çerçevesinde Yeniden Düşünmek

Senem ÖNER BULUT¹

Öz

Çevirmenin yorumlayan bir özne olduğu düşüncesi çeviribilimciler tarafından kuramsal düzeyde uzun süredir tartışılmakta olsa da çevirmenin yazarlık hakkı yaygın kabul görmekten hala uzaktır. Çevirmen, anlamın yegâne sahibi olduğu düşünülen yazar karşısında görünmez bir elçi konumunda bulunmaktan kurtulamamakta, çevirmenin öznelliği, bu öznelliğin kaçınılmazlığı ve önlenemezliği düşüncesinin yaygınlaşması, çeviri tartışmalarına damga vuran sadakat kavramı tarafından engellenmektedir. Bu makale çevirmene yazarlık hakkı tanımayan, özgünü ve özgünün sahibi olarak yazarı yücelten sadakat-merkezli çeviri söylemini Lacan'ın arzu kavramı ile yeniden düşünmeyi amaçlamaktadır. Makalede, yazar/özgün ile çevirmen/çeviri arasında, ilkinin lehine işlemek üzere kurgulanmış olan hiyerarşik ilişkiyi sürdüren, sadakat-merkezli çeviri söyleminin, anlamın sabitlenebilirliği inancı kadar, yazar/özgün ile girilen bir aşk ve arzu ilişkisini, bir tür varoluşsal ilişkiyi de yansıttığı ileri sürülmektedir. Söz konusu söylem, özgünü okurken kendini okuyan/okumayı isteyen, kendini tamamlamayı, eksikliğini gidermeyi arzulayan öznenin asla giderilemeyecek arzusunun sancısının yansıması olarak görülebilir. Çevirmenden, özgüne sadık kalmasını bekleyen, aksi takdirde çeviri eylemini ihanet olarak kodlayan söylemin en etkili aracı olarak sadakat kavramının varlığını korumaya devam etmesinin altında bir tür varoluş kaygısının yattığını öne süren makalede, bir arzu nesnesi olarak özgüne sadakat, kendini tamamlama arzusu içinde olan okur/eleştirmen-öznenin fantezisi olarak düşünülmektedir.

Anahtar kelimeler: Çevirmenin yazarlık hakkı, sadakat, Lacancı psikanaliz, arzu, özgün.

Re-thinking Faithfulness-Centered Translation Discourse through Lacanian Psychoanalysis

Abstract

Subjectivity/intervention of the translator has long been problematized by translation scholars at the theoretical level. Yet the translator's authorial right is still far from gaining widespread recognition. The translator is still perceived as an invisible messenger while the author is perceived as the sole owner of meaning, and the acknowledgement of the inescapability/inevitability of the translator's interpretation is obstructed by the notion of fidelity which continues to dominate the discourse on translation. Through the Lacanian concept of desire, this paper aims to re-think the faithfulness-centered discourse on translation which dignifies the original and the author as the owner of the original and denies the translator's authorial right. The paper puts forward that the faithfulness-centered translation discourse that maintains the hierarchical relationship constructed between author/original and translator/translation in favor of the former is a reflection of a relationship of love and desire with the author/original, a kind of ontological relationship as well as the belief in the stability of meaning. The said discourse can be interpreted as a manifestation of the pain stemming from the unsatisfiable desire of the subject to complete himself/herself, to recover the loss while the

¹ Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Arel Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Mütercim-Tercümanlık Bölümü, senemoner@arel.edu.tr [Makale kayıt tarihi: 8.7.2018-kabul tarihi: 15.8.2018; DOI: 10.29000/rumelide.454277]

subject reads himself/herself as he/she reads the original. The paper suggests that what underlies the survival of the concept of faithfulness as the most effective tool of the translation discourse that expects faithfulness to the original and labels translation activity as treason in the opposite case is a kind of ontological concern and that faithfulness to the original as an object of desire can be thought of as the fantasy of the reader/critic-subject desiring to complete himself/herself.

Key words: Translator's authorial right, faithfulness, Lacanian psychoanalysis, desire, original.

1. Giriş

Bu makalenin amacı, uzun süredir çeviribilimciler tarafından tartışılmakta olan, çevirmenin yorumlayan bir özne olarak yazarlık hakkına sahip olduğu düşüncesinin kamusal alanda yaygın biçimde kabul görmekten neden hala uzak olduğunu irdelemektir. İlgili tartışmalar, çeviribilimin sınırları içerisinde önemli yer tutsa da gerek çevirmenlik mesleğini bizzat icra edenlerin gerekse çeviri eleştirmenlerinin söylemlerinde güçlü bir etki yaratmaktan uzaktır. Çevirmen, anlamın yegâne sahibi olduğu düşünülen yazar karşısında görünmezliğe itilen bir elçi konumunda bulunmaktan kurtulamamakta, yorumun öznelliği, öznelliğin kaçınılmazlığı ve önlenemezliği hem çeviri üzerine söylem üreten eleştirmenlerde hem de çevirmenlerin kendilerinde rahatsızlık uyandırmaya devam etmektedir.

Çevirmene yazarlık hakkı tanımayan söylemi Lacancı psikanalize dayanan çeviri yaklaşımı çerçevesinde yeniden düşünmeyi amaçlayan bu çalışma, özellikle Lacan'ın "arzu" kavramı temelinde geliştirilecek bir yaklaşımın, söz konusu söylemin etkisini ve gücünü korumaya devam etmesinin nedenlerine ışık tutabileceği düşüncesini savunmaktadır. Lacancı psikanalize dayalı yaklaşıma geçmeden önce, çeviribilimin böylesi bir yaklaşımın benimsenmesine temel hazırlayan tarihsel ve kuramsal gelişimini kısaca ele almak, Lacancı bakış açısını çeviribilim içinde konumlandırmak açısından önemlidir.

2. Sadakat: Ben, Öteki, Anlam ve İktidar

Çevirmene yazarlık hakkı tanımayan yaklaşımı anlamak öncelikle yüzyıllar boyunca kurgulanmış bir ikili karşıtlık olan çeviri-özgün ikili karşıtlığı ile sadakat kavramını tekrar düşünmeyi gerektirmektedir. Erişilmesi gereken bir ülkü olarak sadakat, özgürlük ile karşıtlık oluşturacak şekilde kodlanmış olsa da aslında daha ilk ortaya çıktığı andan itibaren tek parçalı ve bütünlüklü bir kavram olmaktan uzaktır. Sadakatin özgün metnin içeriğine mi yoksa biçimine mi yöneleceği sorusu sadakate ilişkin tartışmaların merkezinde yer almıştır ve içerik-biçim ayrımı M.Ö. 1. yüzyıla kadar uzanır. Batıda çeviri üzerine söylemin oluşmaya başladığı andan itibaren, içerik-biçim ayrımının sadakat kavramı ile birlikte gündeme gelmiş olması, çeviri bağlamında sadakat kavramını ilginç kılmaktadır. Sadakat kavramı ile beraber kelimesi kelimesine çeviri ya da anlamın çevirisi şeklindeki ayrım da gündeme gelmiş; kavram, özgün metne ayrımsız, tek-parçalı sadakatin imkânsız olduğu imasını içinde taşımıştır. Sadakat, kendi kendisini daha doğuşunda yapı sökümü uğratmıştır. Sadakatin yaklaşık iki bin yıl boyunca gündem kalmasını sağlayan ise çeviri söyleminde özgün ve özgünlük kavramlarına atfedilen üstün konumdur (Öner, 2013: 10-11).

Özgün kavramı ile en şiddetli biçimde hesaplaşmaya giren yaklaşımın, yapısalılık/sömürgecilik-sonrası yaklaşım olduğu bilinmektedir. Ancak özgünün üstün konumunun sarsılması bağlamında, dikkati özgüne değil de çeviriye yönelten ilk yaklaşımın erek-odaklı çeviri yaklaşımı olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Çevirinin erek kültürün gerçekliği olduğu savıyla birlikte "varsayımsal çeviri"

kavramını öne sürerek, çeviribilimin araştırma nesnesi sorununun çözümüne yaptığı eşsiz epistemolojik ve yöntemsel katkı ile Gideon Toury, kaynak-odaklı yaklaşımı, dolayısıyla özgüne atfedilen üstünlüğü temelinden sarsmıştır. Çeviriyi, kaynak metne sadakat açısından değil de çevirinin erek dizgede yerine getireceği işlevi açısından ele alan Hans Vermeer de çeviri söyleminde benzer bir dönüşüm yaratmış, böylece özgünün çeviri karşısındaki üstünlüğü dolaylı olarak yerinden edilmiştir (Öner, 2013: 14-15; 18).

Çeviri söyleminde özgüne ve özgünlüğe atfedilen üstün konum, en şiddetli biçimde yapısalılık/sömürgecilik-sonrası çeviri yaklaşımı tarafından sarsılmıştır: Sömürgecilik-sonrası yaklaşım, özgünün çeviri karşısındaki üstün konumunu, Batı ile ötekisi olarak Doğu arasındaki eşitsiz ilişki bağlamında sorgulamıştır. Söz konusu konumu toplumsal cinsiyet açısından irdeleyen yaklaşım ise erkek ile erkeğin ötekisi olarak kadın arasında kurgulanan eşitsiz ilişkiye odaklanmıştır. Eşitsiz ilişkiye dayanan sömürgecilik söyleminde de, erkek-egemen söylemde de özgün, yaratıcı, muktedir, merkezde olmayı, ‘ben’ olmayı; çeviri ise türevsel, itaatkâr, çevrede olmayı, ‘öteki’ olmayı temsil eder (Öner, 2013: 22-23).

Özgünlüğün üstünlüğünün bir kurgu, anlamın sabitlenebilirliği fikrinin bir yanılsama olduğunu ileri süren Jacques Derrida’ya göre özgünden, bir “ilk özgünden” bahsetmek imkânsızdır, elimizde kalan tek şey “iz”dir (Derrida, 1999: 187). Dolayısıyla mutlak bir çevrilebilirlikten de söz edilemez ki derin bir Derrida okuması yapan Kathleen Davis’e göre çevrilebilirlik arzusu aslında hükmetme, yönetme arzusudur, ötekilere hakikat-dizgeleri dayatmak da insanlık tarihindeki şiddetin kaynağıdır (Davis, 2001: 46). Sonuç olarak, özgünün üstün konumunu sürekli yeniden üreten mutlak sadakat inancının da öncelikle şiddet üreten bir hakikat iddiası olduğu söylenebilir.

Çeviri eyleminin, ben ve öteki ikiliği karşılığını, metne, metnin anlamına ve metin olarak dünyaya hükmetme ve iktidar sahibi olma arzusunun yarattığı sancıyı görünür kılması, Rosemary Arrojo’nun çalışmalarında yoğun biçimde irdelenmiştir. Arrojo, “yaşamın yaratıcı ve üretken itkisi” olarak tanımlanan “güç istenci” (will to power) kavramı ile yaratma (creation) ile güç arasındaki bağlantıyı araştıran Nietzsche’nin, dilin temelde retorik olduğu, özleri (essences) ya da içkin (intrinsic) anlamları iletme kabiliyeti olmadığı şeklindeki dil anlayışının altını çizer (Arrojo, 2002: 63). Yani hakikat ve anlam, keşfedilip bulunmaz, insan tarafından inşa edilir (construct) ve Nietzsche’ye göre insan ancak kendisinin (inşa eden) bir özne olduğunu unutarak belli bir güven ve emniyet duygusu yaşar (Arrojo içinde Nietzsche, 2002: 64).

Kafka’nın “The Burrow” adlı öyküsünü Nietzscheci düşünüş üzerinden okuyan Arrojo, öyküde kendi yaratımını/metnini başkasından, ötekenden, ötekinin yorum ve müdahalesinden korumak, kendi yaratımının tek efendisi, hakikatin yegâne sahibi olmak, anlamı hapsetmek isteyen “insan, pek insan” yaratığın sükûnete ve mutlak tamamlanmaya erişmesinin sadece sonsuz bir uykuda mümkün olduğunu söyler çünkü yaratık uyanık olduğunda, kendisi olduğunda, mutlak tamlığa erişmek üzere yapmaya, bozmaya, yeniden yapmaya devam eder (Arrojo, 2002: 69).

Her şeyi metinselleştiren Nietzscheci düşünüşü izleyen Arrojo’ya göre hiçbir şey ve hiç kimse yorumun alanı dışında kaldığını iddia edemez, gerçeklik ve özne sürekli yeniden okunan/yeniden yazılan birer metne dönüşür; kendi başına bir metin yoktur, metnin yorumu vardır. Metin ile metnin okuması birbirinden ayıramayacağı için okuma, güç istenciyle ilişkilidir. Bir metni okumak başkasının ürettiği anlamı korumak ya da sadece yeniden üretmek değil, bir bakıma ele geçirmektir (Arrojo, 2002: 65).

Yazarı yorumlayan, metni okumadan kesin çizgilerle ayırmanın mümkün olmadığı bir durumda yorumlayanın yazara ya da metne sadık olup olamayacağı sorusunun, çeviri üzerine düşünüşün merkezinde yer alan bir konu ve kaygı olması, Arrojo'ya göre tesadüf değildir çünkü çeviri, anlam üzerinde kontrol sağlama mücadelesi için “paradigmatik bir senaryo” sağlar. Çeviride söz konusu olan, bir çevirmenin, bir başka kişinin metnini, bir başka dilde, zamanda ve kültür ortamında yazmasıdır (73). Çeviri kendisiyle beraber başkalığı, ötekiliği, farklılığı getirir. Özgünü, onu üreten yazarın bir tür mülkü, yazarı da metnin ve anlamın “meşru” sahibi olarak gören geleneksel yaklaşımda da çevirmene yazarlık hakkı ve ayrıcalığı tanınmaz, çevirmen ihanet ve yetersizlikle anılır ve çevirmenden mümkün olduğunca görünmez ve alçakgönüllü olması beklenir (74). Hâlbuki ne farklılığı devre dışı bırakmak mümkündür, ne de anlamı kesin biçimde sabitlemek; Arrojo'ya göre, Nietzsche'nin özcülük-karşıtı metin kuramlarının yarattığı etki ile farklılığın, dolayısıyla yorumcunun yazar olarak müdahalesinin (authorial interference) kabul edilmesi ile çeviriye bakış da değişmekte, artık çevirmenin görünürlüğü tedavisi olmayan bir hastalık ya da affedilmez bir suç olarak değerlendirilmemekte, gerçek bir araştırma nesnesi haline gelmektedir (78).

Yukarıda altı çizilen, özgünün/özgünlüğün, yazarın hiyerarşik üstünlüğünü sorgulayan/yerinden eden; çevirmeni, yorumlayan, yazarlık hakkına sahip bir özne olarak gören ve çeviri tartışmalarını, sadakat-ihanet ikili karşıtlığının dışında ve ötesinde anlamaya çalışan yaklaşımlar akademi alanında etkili olsa da popüler çeviri söyleminde güçlü yankı bulmaktan hala uzaktır. Özgünün üreticisi olarak yazarın, çevirinin üreticisi olarak çevirmen karşısındaki hiyerarşik üstünlüğü ile sadakati merkeze alan söylem, varlığını korumaya devam etmektedir. Çevirmenden, yazara ve yazarın ürettiği özgün metne sadık kalması beklenmekte, aksi takdirde çeviri eyleminin ihanet olacağı düşünülmektedir. Dolayısıyla çeviri bağlamında sadakat kavramını direngen/vazgeçilmez kılanın ne olduğu üzerine düşünmeye devam etmek gerekmektedir. Tam bu noktada Lacancı psikanalize ve Lacan'ın arzu kavramına başvurulabilir.

3. Arzu Nesnesi Olarak Özgün, Fantezi Olarak Sadakat

Psikanaliz ve çeviri araştırmaları arasındaki diyalog yeni bir olgu değildir. Serrano Tristán'a (2014) göre iki alan arasındaki etkileşim, üç genel kategoride gerçekleşmiştir. İlk kategoride yer alan çalışmalar, ruh dünyasına ait gerçekliklerin doğasını anlamak üzere çevirinin bir araç ya da metafor olarak kullanılmasını; çevirinin, psikanaliz kuramı ve uygulaması açısından imalarını konu almıştır. İkinci kategorideki çalışmalar, psikanalize dayalı bulguların çeviri kuramı ve uygulaması açısından imalarını konu almış, böylece araştırmacılar, çeviri ürünlerinin anlaşılmasını derinleştirmek üzere, çeviri sürecinde devreye giren öznelliği, psikanalizin temel kavramlarından olan bilinçdışının çeviri metnin oluşturulma süreci üzerindeki etkileri aracılığıyla açıklamayı amaçlamışlardır.

Psikanalize dayalı bir yaklaşımla, çevirmenin yazarla kurduğu gerilimli ilişkiyi, Rosemary Arrojo Borges'in “Pierre Menard, Author of the *Quixote*” adlı eserini konu alan çalışmasında irdelemiştir. Arrojo, Cervantes'in eserini “tekrar yazmak” (repeat) değil, aslında Cervantes olmak isteyen Menard'ın, Cervantes'in eserinin cazibesine kapılmasının, “tutulmasının” (attraction) Lacan'ın, bildiği varsayılan özne (subject presumed to know) formülü ile birlikte bir tür aşk olarak, bilgiye yönelen aşk olarak tanımladığı aktarım (transference) kavramı ile anlamlandırılabileceğini ileri sürer. Arrojo'ya göre aktarım hem hayranlığı hem de saldırganlığı belirtir, antagonistik duygular içerir (Arrojo, 2004: 34). Menard'ın da yapmak istediği, Cervantes ile özdeşleşmek, Cervantes olmak, onun yerini almaktır.

Menard tam bir çevirmen figürüdür, ancak bu yerini alma, özgünün aynısı olması beklenen bir metnin yazılmasını içerse de çevirmen tarafından yazılan metin asla özgünün aynısı olmaz, çevirmenin kendi

yazımını ve yorumunu yansıtır bu nedenle çeviri, Arrojo'ya göre, geleneksel yazarlık ve anlam üretimi nosyonlarını yapı sökümü uğratır (35-36). Menard, “bildiği varsayılan özne” olarak Cervantes'i çevirerek, başka biri olma arzusuna, kendisinde olmayana sahip olma arzusuna çeviri yoluyla ulaşmaya çalışır. Ancak öyküde çeviri ya da çevirmen lafı hiç geçmez, Menard bir diğer Quixote'yi, Quixote'nin kendisini yazmak istemektedir, amacı “mekanik bir transkripsiyon”, kopyalama değildir; “Cervantes'inkilere “kelime kelime ve satır satır denk düşen birkaç sayfa üretmektir”. Arrojo'ya göre Cervantes'in yazarlık konumunu ele geçirmek isteyen Menard, aktarımsal arzusunun şiddetini mutlak sadakat mazeretiyle kapatmak ister, bu yüzden Borges'in metni sadakatin ikircikliliği üzerine bir öykü olarak da okunabilir (36). Çevirinin, görünmez yazarlık biçiminde oynadığı performatif rolün altını çizen Arrojo, başkası olmayı arzulama durumu için çevirinin bir terapi işlevi gördüğünü, bildiği varsayılan özne olarak yazara duyulan sahiplenici (possessive) aşkın da sadakat mazeretiyle gizlendiğini söyler (47).

Psikanaliz ve çeviri araştırmaları arasındaki etkileşimin üçüncü kategorisini oluşturan çalışmalar ise psikanaliz metinlerinin çevirisi konusuna odaklanmıştır (Serrano Tristán, 2014: 64-65). Bass'e göre ise psikanaliz ile çeviri arasındaki metaforik karşılıklı bağlantı, ilk olarak Sigmund Freud'un kendisi tarafından kurulmuş; Freud, psikanalizi çeviri, bilinçdışını da yabancı dil ile karşılaştırmıştır (Serrano Tristán içinde Bass, 2014: 102-103).

Bu makalede geliştirilmeye çalışılan ve aşağıda sunulacak olan yaklaşım da, yukarıdaki kategorilerden ikincisinin bir alt kategorisi olarak düşünülebilir. Sadakat-merkezli çeviri üst söylemini Lacan'ın arzu kavramı üzerinden okumayı deneme fikri, yukarıda belirtilen ikinci kategori ile ilintili olsa da tam anlamıyla aynı yaklaşım değildir. Lacancı arzu kavramını anlamaya yönelik anahtar kavramlardan biri ayna evresidir ve ayna testi deneyine göndermede bulunur:

“Ayna testi”, Lacan adını anmasa da, daha önce, insanların ve hayvanların biliş (cognition) tarzları üzerine çalışan Fransız psikolog Henri Wallon tarafından keşfedilmiş ve tanımlanmıştır: Henüz motor yetilerindeki (kas ve iskelet sistemi) bütün koordinasyonsuzluğa ve dezavantaja rağmen altı aylık çocuk, aynı yaştaki şempanzeden aynadaki yansıması karşısında büyülenmiş olmakla ayrılır. Şempanze de, başka hayvanlar da pek tabii ki aynadaki yansımasını algılamaktadır, ancak *sadece insan yavrusu, kendisiyle yansıması arasındaki karşılıklı ilişkiyi sanki idrak edebilmekte ve sevinçle onu kendi imgesi olarak benimsemektedir*. Şempanze ise, imgeyi yanıltıcı bularak ilgisini oradan çekmektedir... Beslenmesi, bakımı, güvenliği, yatıştırılma ve rahatlatılma ihtiyaçları vb. birçok bakımdan bütünüyle ebeveynlerine/bakıcılarına muhtaç ve bağımlı olduğu bu evrede çocuk, ayna evresinde, orada aynanın önünde, ilk taslakları biçiminde de olsa bir *özerklik ve hâkimiyet vaadi/yaşantısı* karşısındadır (Özmen, 2002, vurgu bana ait).

Ayna evresine ilişkin en kritik noktalardan biri şudur: Ayna evresi öncesinde, kendilik (self) birleşik bir bütünlük olarak henüz yoktur; bebek, bedeninin eşgüdümsüzlüğünü, parçalanmışlık (fragmentation) olarak deneyimlemektedir, aynadaki imgesini kabul ettiği an ise bu parçalanmışlık hali, bedensel bütünlüğün tasdikine dönüşür ancak “aynadaki imge, hem boyutları, hem de ters yüz olmuş haliyle bebeğin aynısı değildir” (Özmen, 2002). Ego'yu oluşturan imge ile özdeşim anı, yani, öznenin imgesini kendisi olarak üstlenmesi sevinçle karşılanır. Zira imgesel bir hâkimiyet duygusuna yol açar. O imgesel zafer henüz başarılamamış şeyin gerçekleşeceği beklentisi ve ümidine ilişkindir. Arzulayan insan özne böylece, kendisine bütünlük sağlayan bir öteki çevresinde inşâ olur. Bu anlamda ayna evresi insan-öznenin merkezsizliğinin ilk kertesi sayılmalıdır. Ayna evresinde ortaya çıkan her imgesel bütünlük, giderilmesi mümkün olmayan bir yarı/gedik (gap) üzerine kurulmuştur” (Özmen 2002). Lacan düşüncesinde ayna evresi bir yabancılaşma anıdır, kendini dışsal bir imge aracılığıyla tanımak, kendine yabancılaşmaktır; çocuk aynadaki uygun kimliği sever ama aynı zamanda o imgeden nefret eder çünkü aynadaki imge kendisine dışsaldır; Lacan'a göre kendini tanıma yanlış tanımadır (Sarup 1995: 29).

Çocuğun kendisini dış dünyadan ayırmaya başladığı ayna evresinde “[ö]znenin bizzat aynada gördüğüne yanıt olarak kendi birliğini ve ayrılığını hissettiği bu karmaşık deneyim, -imge tarafından yönetilmesi yüzünden- *imgesel* hale gelir” (Mansfield, 2006: 59, vurgu yazara ait) ancak bu yeni kendilik anlayışı dış dünyada görülen bir imge ile gelir, imge dışsal kaynaklıdır; “[ö]zne tam da doğumuyla, kendini tanımlama duyusunu sadece dışarıdan, özel olarak da ona dünyadan geri dönen kendi imgesinden, alır. Özne kendini tanımlayamaz. Bunun yerine o, kendinden başka bir şey yoluyla tanımlanır. Lacancı deyişle söylersek, *özne ötekinin söylemidir*” (60, vurgu yazara ait). Öznenin dil düzenine, yani simgesel düzene girişi “imgesel düzeyde elde edilmiş büyüleyici biriciklik duygusunun harcanması pahasıdır. Onun tüm varlığının kalbindeki şey, eksiklik duygusudur. O sürekli içindeki boşluğu, yani bu eksikliği gidermenin yollarını arar. Bu kendini tamamlama özlemi, Lacan’ın tanımıyla *arzu*dur” (63, vurgu yazara ait).

Lacancı düşüncede “[a]rzu, kendisinin ulaşmayı beceremediği ideal tasarımlara yönelir ve eksilteli özne de, kendini tamamlayabilmek adına, başkaları üzerinden kendini gerçekleştirmeye çalışır. Buradan, arzunun kökeni itibarıyla narsist bir edim olduğu ve arzu-nesnesine duyulan sevginin, aslında yitirilen tamlığı geri kazanma çabasından ibaret olduğu sonucu çıkarılabilir” (Turan içinde Sarup, 2013:177). “Lacancı teorideki fantezi kavramı da, özne ile arzusunun nesne-nedeni arasındaki bu imkânsız ilişkiyle ilgilidir. Fantezi, öznenin arzusunun gerçekleştirmek için kurgulanan bir senaryo şeklinde tanımlanabilir (Turan içinde Zizek, 2005: 19). Öznenin arzusunun gerçekleştirdiği bir sahne olarak fantezi, arzunun koordinatlarını verir, nesnesini saptar ve konumunu belirler (Turan içinde Zizek, 2005: 20). Özetle denilebilir ki; kendisine fantezi çerçevesi oluşturan ve temel arzusunun tatmin etmeye çalışan özne, arzunun döngüsellliği bağlamında, mütemadiyen arzulayan bir özne olarak hayatına devam eder” (Turan, 2013: 177).

Yüzerce yıldır çeviri eylemi ve çevirmen üzerine düşünüşe damga vurmuş olan, özgünü ve özgünün sahibi olarak yazarı yücelten, sadakat-merkezli çeviri söyleminin tam da Lacan’ın sözünü ettiği, kendisini, giderilmesi asla mümkün olmayan bir eksiklik üzerine kuran, eksikliği giderme, kendini tamamlama özlemi duyan yani devamlı arzulayan ama arzusu hiç tatmin ol(a)mayan öznenin sancısını yansıttığı düşünülebilir. Sadakat-merkezli, özcü, geleneksel çeviri söylemini üreten ve yeniden-üreten varsayım, özgün metnin anlamının meşru ve yegâne sahibinin yazar olduğu varsayımdır. Bu varsayıma göre özgünün anlamı metnin içinde, yorumdan bağımsız biçimde “oradadır”. Özgünü okuyan okur/eleştirmen-özne, “orada” olan anlama erişmek ister, özgüne sahip olmayı, özgün aracılığıyla kendi eksikliğini gidermeyi, kendini tamamlamayı arzular.

Okuma eyleminde bulunan her okur, Marcel Proust’un ifadesiyle “kendi kendisini okur; yazarın eseri, yalnızca yazarın okura sunduğu bir tür optik araçtır, böylece okur bu kitap olmasaydı kendinde asla göremeyeceği şeyin ayırıcına varabilir. Okurun, kitabın söylediği şeyi kendisinde fark etmesi, kitabın doğruluğunun kanıtıdır” (Merrill içinde Proust, 2014: 173). Bu bağlamda, okur/eleştirmen öznenin özgüne yönelik arzusunun, Lacancı düşünüşteki aşk kavramı ile de ilintilendirilebileceği söylenebilir. Lacancı düşünüşte aşk aslında narsisisttir, özne ötekine değil, ötekinde gördüğü kendine âşık olur; kendisinin ötekinin aşkına değer olduğunu düşünür, aşk her zaman ötekenden bir cevap, öznenin kendi eksikliğini gidermesi için kendi özneliğine dair bir cevap bekler. (Demandante, 2014: 109). Öznenin âşık olduğu şey kendi egosudur.

Okur/eleştirmen-öznenin özgün ile kurduğu ilişki Lacancı anlamda bir aşk ilişkisi olarak düşünülürse, okur/eleştirmen-öznenin, özgünde gördüğü kendini arzuladığı, özgünde gördüğü kendine âşık olduğu

sonucuna varılabilir. Okur/eleştirmen-özneyi, çevirmenin görünürlüğüne ve çevirmenin yazarlık gücünü ve hakkını yok saymaya, yadsımaya iten de böylesi bir arzu ve aşk ilişkisidir denebilir. Dolayısıyla, çevirmeni özgüne sadık olmakla görevlendiren ve aksi takdirde ihanetle suçlayan okur/eleştirmen-özne, aslında çevirmeni özgüne değil, özgünde aradığı, bulmak, görmek istediği kendine sadık olmamakla suçlamakta ve cezalandırmaktadır.

Çevirmen, özgünde kendini görme ve tamamlama arzusunu gidermenin önünde engel olarak görülür. Geleneksel çeviri yaklaşımında çevirmenin görünürlüğüne bir hastalık, bir suç olarak nitelendirilmesi, çevirmenin sadece bir elçi olduğunun ve yazarlık hakkına sahip olmadığını savunulması tam da çevirinin yarattığı bu engelden kaynaklanır denilebilir. Engelle baş etmenin en güçlü aracı da yüzlerce yıldır kendisinden vazgeçil(e)meyen sadakat kavramının kendisidir.

Bu çerçevede, yönelinen bir arzu nesnesi olarak özgüne sadakatin, temel arzusunu tatmin etmeye çalışan, tamlık arayışı içinde olan eksilteli okur/eleştirmen-öznenin fantezisi olduğu düşünülebilir. Kendisinden sürekli sadakat beklenen çevirmen, bu öznelere söylemsel şiddetine maruz kalır, çevirmenden sürekli “tamam, sadığım, sadık kalarak çevirdim” sözünü söylemesi istenir. Lakin içten içe bunun asla mümkün olamayacağı da bilinir ya da sezilir. Aynı durum, çevirmenin kendisi için de geçerlidir. Okur/eleştirmen-özne adına özgünü arzulayan çevirmen de, bu arzusunun tatmin edilmesi mümkün olmadığından söylemsel şiddeti kendine yoneltir, kendini “tamam sadığım, sadık kaldım” demek zorunda hisseder, apaçık ortada olan kendi varlığını yok saymak, inkâr etmek, görünmez olmak ister.

4. Sonuç

Yazar/özgün ile çevirmen/çeviri arasında, ilki lehine işlemek üzere kurgulanmış olan hiyerarşik ilişkiyi sürdüren, çevirmenin yazarlık hakkını yok saymak isteyen sadakat-merkezli çeviri söyleminin, metin ile metnin yorumunun birbirinden kesin çizgilerle ayrılacağı ve anlamın sabitlenebilirliği inancı kadar, yazar/özgün ile girilen bir aşk ve arzu ilişkisini, bir tür varoluşsal ilişkiyi de yansıttığı düşünülebilir. Çevirmenden, özgüne sadık kalmasını bekleyen, aksi takdirde çeviri eylemini ihanet olarak kodlayan söylemin en etkili aracı olarak sadakat kavramının varlığını korumaya, çeviri üzerine düşünüşü şekillendirmeye devam etmesinin altında bir tür varoluş kaygısının yattığı ileri sürülebilir. Söz konusu düşünüş, özgünü okurken kendini okuyan/okumayı isteyen, kendi eksikliğini giderme, kendini tamamlama özlemi duyan öznenin asla tamamlanamayacak olan kendilik inşasının, asla giderilemeyecek arzusunun sancısının yansımasıdır denilebilir.

Sadakat-merkezli çeviri söylemi Lacan'ın arzu kavramı üzerinden okunduğunda şu sonuca varılabilir: Tamlığa, bütünlüğe ulaşmanın imkânsız olduğunun kabullenilemeyeşi, sadakat fantezisinin yaygınlığını ve etkisini korumaya devam etmesine neden olmuştur, neden olmaktadır ve olacaktır. Dolayısıyla psikanaliz ve çeviribilimin kesiştiği alanda bundan sonra üzerinde düşünülebilecek konulardan biri de okur, eleştirmen ve çevirmen olarak çeviri söylemi üreticisinin bizatihi kendi öznelik inşasının, çeviriye ilişkin söylemi nasıl şekillendirdiği olabilir. Çünkü etkisini korumaya devam edecek gibi görünse de sadakat-merkezli bakışın bir tür söylemsel şiddet olduğu, eksiğin her zaman orada olacağı, bu bağlamda çevirmenin görünürlüğüne, yazarlık hakkını ve varlığını kabul etmekten başka çare olmadığı, çeviri üzerine söz söyleyenlere bir bakış açısı olarak sunulmak zorundadır.

Kaynakça

- Arrojo, R. (1997). The “Death” of the Author and the Limits of the Translator’s Visibility. *Translation as Intercultural Communication: Selected papers from the EST Congress, Prague 1995*. Mary Snell-Hornby, Zuzana Jettmarová ve Klaus Kaindl (ed.). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, s. 21-32.
- Arrojo, R. (2002). Writing, Interpreting and the Control of Meaning. Edwin Gentzler ve Maria Tymoczko (ed.), *Translation and Power*. Amherst: University of Massachusetts Press, s. 63-79
- Arrojo, R. (2004). Translation, Transference, and the Attraction to Otherness: Borges, Menard, Whitman. *Diacritics*, 34(3/4), Literary into Cultural Translation (Autumn - Winter), s. 31-53.
- Demandante, D. (2014) Lacanian Perspectives on Love. *Kritike*, 8(1), s. 102-118
- Derrida, J. (1999). Japon Bir Dosta Mektup. *Toplumbilim*. Ağustos, s. 186-187.
- Kathleen, D. (2001). *Deconstruction and Translation*, (Translation Theories Explained Vol. 8, ed. Anthony Pym). Manchester, UK & Northampton, MA: St. Jerome Publishing,
- Mansfield, N. (2006). *Öznellik, Freud’dan Haraway’e Kendilik Kuramları*. H Çetinkaya, R. Durmaz (çev.). İzmir: ARA-lık.
- Merrill, Trevor Cribben (2014). *The Book of Imitation and Desire: Reading Milan Kundera with Rene Girard*. Bloomsbury Academic, s. 173.
- Öner, S. (2013). Çeviri Yoluyla Kanun Yapmak: 1858 Tarihli Osmanlı Ceza Kanunu’nun 1810 Tarihli Fransız Ceza Kanunu’ndan Çevrilmesi (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.
- Özmen, E. (2002). Lacan, Ayna Evresi ve Marx. *Birikim*, Nisan. <http://www.birikimdergisi.com/birikim-yazi/5175/lacan-ayna-evresi-ve-marx#.Wu3GIYiFPIV>.
- Sarup, M. (1995). *Post-Yapısalcılık ve Postmodernizm*. A. Bâki Güçlü (çev.). Ankara: Ark.
- Serrano Tristán, M. (2014) Psychoanalysis and Translation: A Literature Review. *Letras*, 2(56), s. 55-88.
- Turan, M. O. (2013). Kuyu Filmindeki Arzu Kavramının Lacancı Psikanalitik Yaklaşım Çerçevesinde Çözümlemesi. *Selçuk İletişim*, 7(4), s. 169-188.